

แนวปฏิบัติในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

ผู้จัดทำ: กลุ่มวิจัยและบริการวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง

ความเป็นมา

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีพันธกิจหลักด้านหนึ่งในการผลิตผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ทั้งด้านการเรียนการสอนและสุขภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพปฏิบัติการพยาบาล สามารถตอบสนองความต้องการของสังคม ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพ การส่งเสริมภาวะสุขภาพที่ดี และบูรณาการการวิจัยไปสู่การเรียนการสอน อันจะส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนต่อไป กิจกรรมในการการพัฒนาผลงานวิจัยและผลงานวิชาการที่ผ่านมา ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพด้านการวิจัยแก่นุคลากรอย่างสม่ำเสมอ การกำกับติดตามและควบคุมคุณภาพการผลิตผลงานวิจัยและผลงานวิชาการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเสริมสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้วิจัยอย่างเพียงพอ

ในปัจจุบัน นักวิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มากขึ้น เนื่องจากเป็นวิธีการวิจัยที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ได้ข้อเท็จจริงที่ตรงกับสภาพปัญหาและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน การวิจัยเชิงคุณภาพต้องใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และมีจุดยืนที่จะศึกษาประสบการณ์ของบุคคล เป็นการแสวงหาความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม และสามารถประยุกต์ใช้วิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางสุขภาพที่ดีต่อไป

ประเด็นสำคัญของการทำวิจัยเชิงคุณภาพ

1. ความแตกต่างระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

วิจัยเชิงปริมาณ	วิจัยเชิงคุณภาพ
ผู้วิจัยเป็นหลัก: ผู้วิจัยอยากรู้อะไร	ผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก: ผู้ถูกวิจัยอยากบอกอะไร
ศึกษาแบบแยกส่วน: เฉพาะเรื่องที่ต้องการรู้ เฉพาะบางตัวแปรที่สนใจ	ศึกษาแบบองค์รวม: ความเป็นองค์รวมของผลการวิจัย
ทบทวนวรรณกรรมให้มากที่สุดเพื่อหาช่องว่างของ	ทบทวนวรรณกรรมมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเชื่อ

องค์ความรู้ผู้วิจัยอยากรู้อะไร	ของผู้วิจัย หรือวัตถุประสงค์ของการวิจัย
มีกรอบแนวคิดชัดเจน	มีกรอบน้อยที่สุดเพื่อให้ประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัยโดดเด่น และใกล้เคียงกับสิ่งที่เกิดขึ้น
ผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้วิจัย	ผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้ถูกวิจัยซึ่งมีประสบการณ์ตรง
ควบคุม setting เพื่อควบคุมผลลัพธ์	เป็นไปตามธรรมชาติเพราะต้องการเห็นธรรมชาติของสิ่งที่ศึกษา
การเลือกกลุ่มตัวอย่าง • สุ่มโดยปราศจากอคติ เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรที่ทำการศึกษา • ต้องกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างก่อนทำวิจัย	• ตั้งใจเลือกคนที่มีประสบการณ์ในเรื่องที่ศึกษา • บางครั้งอาจไม่สามารถระบุกลุ่มตัวอย่างก่อนการวิจัยได้และมักจะไม่สามารถว่าต้องใช้จำนวนเท่าไรจนกว่าการวิจัยจะสิ้นสุด
เริ่มจากทฤษฎี แล้วนำไปสู่การเก็บข้อมูล (Deduction)	เริ่มจากข้อมูลแล้วนำไปพัฒนาเป็นแนวคิด/ทฤษฎี (Induction)
ประเภทของข้อมูล: ตัวเลข	ประเภทของข้อมูล: เรื่องราว/รูปภาพ/วิดีโอ/หนังสือ
การเก็บข้อมูล • การวัด/การสังเกตโดยการใช้เครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ (reliability, validity, sensitivity, specificity) เช่น แบบสอบถาม การตรวจร่างกาย	• การสัมภาษณ์/การสังเกตโดยใช้ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือ โดยที่ผู้วิจัยจะต้องมีความไวต่อข้อมูล (Sensitivity to data)
การวิเคราะห์ข้อมูล: สถิติ	การวิเคราะห์ข้อมูล: (จิตใจของ) ผู้วิจัย และ/หรือผู้ถูกวิจัย มีอคติได้แต่ต้องรู้ว่าอคติคืออะไร และจะมีผลต่อการวิเคราะห์อย่างไร
การขยายผลการวิจัย • จากกลุ่มตัวอย่างไปยังประชากร (sample-to-population generalisation)	• ขยายเชิงมโนทัศน์ (Conceptual generalization)

2. การตั้งคำถามการวิจัย (research questions)

จุดเริ่มต้นในการทำวิจัย คือคำถามการวิจัย ลักษณะคำถามที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพควรมีลักษณะต่อไปนี้

- ❖ เป็นสิ่งที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัย (Exploratory question) เช่น คุณลักษณะของครอบครัวอบอุ่นคืออะไร
- ❖ เกี่ยวข้องกับกระบวนการ (Process) เช่น พยาบาลที่จบใหม่มีประสบการณ์อย่างไรในปีแรกของการทำงาน
- ❖ “ทำไม” เช่น ทำไมพยาบาลถึงใจแข็งกับความตายของผู้ป่วย
- ❖ “อย่างไร” เช่น ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดหัวใจมีการปรับตัวอย่างไร
- ❖ เน้นความเข้าใจเชิงลึก ความหมาย เช่น การเป็นอัมพาตมีความหมายอย่างไรต่อผู้ป่วย

3. เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data collecting) ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ที่นิยมใช้ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussions) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ซึ่ง ตัวผู้วิจัยเองจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล คุณลักษณะของผู้วิจัยในการเป็นผู้สัมภาษณ์จึงมีความสำคัญ ได้แก่ สมานิติ และอดทนต่อการที่ยังไม่รู้ ใจเปิดกว้างรับทุกความเป็นไปได้ มีความรู้เกี่ยวกับบริบทที่อาจเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ดำเนินการสัมภาษณ์ตามโครงสร้างการสัมภาษณ์ (แนวคำถาม) ได้ดี (ในกรณีที่ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง) ตามคำถามได้ชัดเจน สุภาพและอ่อนโยน ไวต่อข้อมูลและความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล สามารถวิเคราะห์ ระหว่างการสัมภาษณ์ได้ และรู้เป้าหมายของการสัมภาษณ์และดำเนินการสัมภาษณ์ไปในทิศทางนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ประเภทของคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

- 1) คำถามเปิดตัว (Introducing question) : สวัสดีครับ ช่วงนี้เป็นอย่างไรบ้างครับ
- 2) คำถามชี้/หยั่งประเด็น (Exploring/probing question): รบกวนเล่าเหตุการณ์หลังจากที่ถูกของคุณได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นลิวคีเมียให้ผมฟังได้ไหมครับ?
- 3) คำถามเจาะลึก (In-depth questions)
 - ❖ คำถามตามติด (Follow-up question): ขอโทษนะครับ ที่คุณบอกว่าซ็อก นี่เป็นอย่างไรครับ?
 - ❖ คำถามอ้อม (Indirect question): ภรรยาของคุณรู้สึกอย่างไรกับเหตุการณ์ในครั้งนี้? ความรู้สึกของคุณล่ะ?
 - ❖ คำถามขยายความ (Specifying question): แล้วคุณทำอะไรต่อครับ
 - ❖ คำถามขอหลักฐาน (Evidence question): ที่คุณบอกว่าการเริ่มการรักษาช้ามาก การรักษาเริ่มหลังจากการวินิจฉัยนานเท่าไรครับ? ที่คุณบอกว่าบริการไม่ได้มาตรฐาน ยกตัวอย่างบริการ/เหตุการณ์ที่คุณเจอให้ฟังได้ไหมครับ?

- ❖ คำถามตามแนวที่ตั้งไว้ (Structuring question): ตอนนี้เราได้พูดคุยเรื่องการรักษาเสร็จแล้ว ผมจะขออนุญาตพูดในประเด็นเรื่องการเรียนรู้ของน้องต่อนะครับ?
- ❖ คำถามตีความ (Interpreting question): หมายความว่า การเจ็บป่วยของน้องทำให้คนในครอบครัวเห็นอกเห็นใจกันมากยิ่งขึ้นใช่ไหมครับ?
- ❖ คำถามชวนทบทวน/ขบคิด (Critical question): เมื่อที่ คุณบอกว่าความเจ็บป่วยของน้องทำให้คนในครอบครัวเห็นอกเห็นใจกันมาก แต่ที่คุณเล่าว่าบางครั้งคุณก็หงุดหงิดกับลูกๆ ตรงนี้เป็นอย่างไรหรือครับ?
- ❖ ความเงียบ (Silencing): (พยักหน้า)
- ❖ คำถามตรง (Direct question): การเจ็บป่วยของลูกคุณกระทบต่อคนในครอบครัวอย่างไรครับ?
- 4) คำถามเปิดโอกาส (Extending question): จากที่เราได้พูดคุยกันมีอะไรอีกไหมครับที่ผมยังไม่ได้ถาม หรือมีอะไรไหมครับที่คุณอยากจะเล่าให้ผมฟัง
- 4. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparative Analysis—CCA) คือ การนำข้อมูลที่ได้นำไปเทียบเคียงหรือเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่น เพื่อให้สามารถสรุป แนวคิด (concept) ของชุดข้อมูลที่ได้ ดังนี้

ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบ Methodical hermeneutic
(Constant Comparative Analysis—CCA)

